

DOPADY PANDEMIE NA POSKYTOVATELE VEŘEJNÝCH KULTURNÍCH SLUŽEB

Zdenka Mansfeldová, Radim Perlín

Každá krize vždy ve větší či menší míře postihuje kulturu, buď poklesem zájmu o kulturní produkty a služby, nebo jako důsledek omezení možnosti tyto služby a produkty poskytovat. Cílem tohoto článku je ukázat na základě výsledků výzkumu ve dvou krajích Česka, jaké byly dopady koronavirové krize na veřejné kulturní služby a jak se s jejími důsledky poskytovatelé veřejných kulturních služeb vyrovnávali. Téměř tři čtvrtiny dotázaných subjektů si během koronavirové krize nějakou měrou finančně pohoršily a snažily se situaci řešit. Stať analyzuje z pohledu poskytovatelů veřejných kulturních služeb existenční problémy a možnosti jejich řešení s ohledem na typ zřizovatele a poskytovaných kulturních služeb, formy adaptace na měnící se situaci a očekávaný budoucí vývoj včetně hodnocení územní diferenciací dopadu krize na poskytovatele veřejných kulturních služeb.

Klíčová slova: veřejné kulturní služby, covid-19, Středočeský a Olomoucký kraj

Úvod

Pilíře rozvoje každého města nebo regionu jsou založeny na třech základních principech, kterými jsou sociální stabilita, ekonomická stabilita a environmentální stabilita. Právě na těchto principech byl postaven koncept udržitelného rozvoje [Brundtland 1987]. Následně se princip udržitelného rozvoje a jeho tři základní pilíře staly součástí obecného diskursu nejen o globální budoucnosti, ale tyto principy se začaly uplatňovat i v regionálním a lokálním měřítku jako obecně platné. Konečně i stavební zákon (zákon č. 183/2006 Sb., § 18 odst. 1) v úkolech územního plánování jasně definuje tři základní pilíře územního rozvoje.

V prvním čtvrtletí roku 2020 se v Evropě, a tím i v Česku, začalo šířit onemocnění covid-19, které postupně přerostlo v pandemii. Covid-19 měl zásadní dopad na všechny oblasti života společnosti. Z hlediska cílů územního plánování, a tedy principů trvale udržitelného rozvoje, se omezení vyplývající z průběhu pandemie a regulačních rozhodnutí ústředních orgánů státní správy výrazně dotkla společenských aktivit a vedla k redukci a později až k zastavení sociálních kontaktů. Dopady pandemie měly, a stále mají, také zprostředkované ekonomické dopady. Především omezení činnosti malého a středního podnikání a v delším horizontu i omezení celosvětového transferu zboží, přinesla, a ještě přinese, celou řadu negativních dopadů do rozvoje měst a regionů.

Pro územní rozvoj a obecněji pro dobrý rozvoj komunity jsou zcela nepochybně podstatné kvalitní a četné sociální kontakty. Pouze v rámci obecné a dlouhodobé společenské diskuse, která se vede mezi lokálními aktéry, lze nejen formulovat, ale především naplňovat rozvojové priority a cíle definované například v územním nebo strategickém plánu a dalších politických dokumentech města nebo regionu. Proto úspěšná města a rozvíjející se regiony ve svých koncepčních dokumentech věnují velkou pozornost prostředí, kde se mohou a mají rozvíjet sociální kontakty. Tím se vytváří prostor pro uplatnění sociálních sítí a posiluje se tak sociální kapitál [Bourdieu 1986]. Sociální prostředí vytváří především kulturní a společenské instituce a též aktivní občané, kteří se do kulturního života v různé míře zapojují. Koncept sociálního kapitálu jako nástroje rozvoje komunity v její nehmotné, ale i hmotné podobě dále rozpracoval Putnam [1993], který definoval typy sociálního kapitálu a identifikoval jeho význam pro rozvoj komunity. Právě kulturní prostředí města nebo regionů jako takové, resp. míra zapojení obyvatel do vytváření nebo konzumace kulturní nabídky, vytváří podmínky pro naplnění jednoho z předpokládaných pilířů rozvoje.

S nárůstem počtu obyvatel, kteří byli covid pozitivní, a s růstem pacientů s vážným průběhem nemoci byla vláda postupně nucena k přijímání restriktivních opatření, která se dotkla i kultury a kulturního života, a tedy omezení jednoho z principů udržitelného rozvoje lokality

nebo regionu. Kulturní sektor byl těžce zasažen změnami vyvolanými pandemií a s ní souvisejícími opatřeními. V celé Evropě byly dlouhodobě pracující kulturní instituce nuceny poprvé za desítky let zavřít dveře, některé dokonce poprvé od druhé světové války. Kulturní sektor zažil po roce 1990 řadu převratných změn – privatizaci, restituci majetku, proměny kulturní politiky, komercializaci, globalizaci, decentralizaci, jakož i vznik soukromého sektoru a nevládního neziskového sektoru [Vojtíšková 2012; Vojtíšková, Lorencová 2015:529]. Všechny tyto procesy sektor kultury zvládl. Do covidové krize se česká kultura projevovala jako vysoce stratifikované odvětví s dobře vybudovaným zázemím veřejných kulturních služeb, v němž se uplatnila jak zařízení zřizovaná veřejnou správou a podnikatelskými subjekty, tak nevládní neziskové organizace (NNO). Za třicet let se podařilo postavit systém veřejné podpory aktivit a služeb; je otázkou, do jaké míry je tento systém udržitelný. Pandemie na dlouhé období zavřela divadla, koncerty a výstavy, což ohrožovalo mnoho zaměstnanců kulturních institucí a svobodných povolání. Evropská komise rychle uznala zmatek a hrozící rozvrat kreativního průmyslu. Eurokomisařka Mariya Gabriel¹⁾ popsala dopad koronaviru a s ním souvisejících opatření jako „zničující“. Evropští politici hovořili o důležitosti „hození záchranné lana“ kreativcům [Smea 2020].

Dlouhodobý lockdown znamenal pro jednotlivé sektory kultury ekonomické ztráty v důsledku velkého poklesu příjmů (absence tržeb ze vstupného, mini-

1) Eurokomisařka pro inovace, výzkum, kulturu, vzdělávání a mládež.

malizace dlouhodobých i krátkodobých pronájmů, pokles prodeje předmětů, vynaložené náklady na akce, které se nakonec nemohly konat apod.). Zvláště těžce postihla pandemie ty oblasti kultury, které existují „svobodně“ mimo institucionální ukotvení, realizují své projekty ze dne na den a nemají vůbec žádné rezervy na kompenzaci ztráty zakázek. U nich je třeba připočítat ještě výpadek sponzorů, kteří se sami budou ocitát v ekonomických problémech. Covidová krize rovněž prověřila skutečné postavení kultury ve společnosti. Řada anket ukázala, že společnost nevnímá oblast kultury jako nenahraditelný prvek, který zlepšuje kvalitu života, má pozitivní vliv na atmosféru ve společnosti, přispívá k dialogu uvnitř společnosti, k sociální soudržnosti atd. Tento postoj, pokud by dlouhodobě přetrvával, může mít v budoucnosti fatální důsledky pro postavení kultury jako ekonomického odvětví. Ve výzkumu míry naléhavosti různých oblastí společenského života, který byl realizován v červenci 2021 (Naše společnost 2021), se mezi 31 vybranými oblastmi vyskytovala kultura až na 29. místě (jen 13 % dotázaných považovalo situaci v kultuře za velmi naléhavou, 36 % za docela naléhavou).

Již v prvním roce pandemie byla realizována a částečně i publikována řada analýz dopadu epidemiologických opatření a s nimi spojených restrikcí na jednotlivé segmenty kultury [například Kuchyňka 2020; Mapování dopadů 2020], a to často v dosti detailním pohledu na jednotlivé segmenty kultury. Předložená stať se snaží o širší pohled na dopady přijatých opatření. V první části textu budeme na základě výsledků výzkumu „Mapování dopadů covidové krize na veřejné kulturní služby“ analyzovat dopad pandemie a s ní souvisejících epidemiologických opatření na jednotlivé typy poskytovatelů veřejných kulturních služeb (dále VKS)²⁾ a různé typy poskytovaných kulturních služeb. Ve druhé části budeme sledovat formy adaptace poskytovatelů kulturních služeb na nastalou situaci a možné formy pomoci. V závěru se pak věnujeme budoucím po-krizovým plánům a očekávaným poskytovatelů kulturních služeb.

Cíle projektu a metodologie

Výzkum „Dopady covid-19 na kulturní subjekty ve Středočeském a Olomouckém kraji“ realizovala agentura STEM pro Národní informační a poradenské středisko pro kulturu – NIPOS. Cílem výzkumu bylo zjistit dopady covid-19 na veřejné kulturní služby (VKS) ve dvou krajích Česka a vyhodnotit vnější podmínky pro kulturně-společenský provoz (efektivitu a účelnost opatření veřejné správy pro podporu kulturního života) a vnitřní podmínky kulturních subjektů, jejich schopnost obnovit, rozvíjet a transformovat stávající aktivity nebo založit nové kulturní aktivity.

Výzkum byl realizován ve Středočeském a Olomouckém kraji. Každý z těchto krajů představuje odlišný územní typ s odlišnými charakteristikami z hlediska kulturního potenciálu a rizik [Perlín a kol. 2019]. Oba vybrané kraje se odlišují svou ekonomickou úrovní, věkovým a vzdělanostním složením a úrovní kulturní infrastruktury [Vojtíšková a kol. 2012]. Specifickým rozdílem mezi těmito dvěma kraji je, že Olomoucký kraj obsahuje své přirozené jádro – samo město Olomouc, kdežto pro Středočeský kraj je přirozeným centrem hlavní město Praha, které má v systému veřejné správy zvláštní postavení a není součástí území Středočeského kraje. Praha je kulturním a turisticky nejatraktivnějším místem republiky s bohatou kulturní infrastrukturou. Významnou část Středočeského kraje tvoří metropolitní zázemí Prahy s intenzivními pohyby za prací a za službami včetně kultury mezi zázemím a jádrem, tedy směrem do Prahy. Oba kraje reprezentují relativně stabilní strukturu osídlení, která nebyla významně zasazena změnami a významnými pohyby obyvatel po válce a odsunu německého obyvatelstva. Výjimku v tomto území tvoří pouze menší západní část Rakovnicka ve Středočeském kraji a Jesenicko v Olomouckém kraji. Ale i zde se podařilo velmi rychle doplnit původní obyvatelstvo a nepřerušit sociálně-ekonomický rozvoj oblasti. Z hlediska kulturního potenciálu

představují především další větší (okresní) města přirozená centra kulturního života, kde se soustřeďují jednotlivé formy kultury a kde existují i prostorové kapacity pro další rozvoj kulturních aktivit. Síť okresních měst, jejich pozice v sídelním systému i jejich velikost nabízí v obou krajích velmi dobré předpoklady pro rozvoj nebo podporu lokálních a mikroregionálních kulturních aktivit pouze s výjimkou Jesenicka a severního Šumperka v Olomouckém kraji, kde můžeme identifikovat rozvoj periferního prostředí [Perlín a kol. 2021].

Výzkum byl zaměřen na tři základní typy poskytovatelů veřejných kulturních služeb, které zároveň reprezentují tři různé typy poskytovatelů a odlišnou povahu financování a hospodaření:

- příspěvkové organizace zřizované všemi stupni veřejné správy (např. knihovny, muzea, galerie);
- nevládní neziskové organizace (NNO) s různou právní formou (z. s., z. ú., o. p. s.);
- komerční subjekty nejrozličnějšího typu (a. s., s. r. o., OSVČ).

Druhým hlediskem, ze kterého byl zkoumán dopad pandemie na poskytovatele VKS, byla typologie kulturních služeb, které sledované kulturní subjekty poskytují. Jedná se o následující typy:

- Kulturní dědictví hmotné i nehmotné (péče o hmotné kulturní dědictví, muzea, knihovnické a informační služby, památkové objekty, péče o nehmotné kulturní dědictví).
- Umělecká tvorba – živé umění, profesionální či neprofesionální umělecká činnost (divadlo, hudba, tanec, film, fotografie, výtvarné umění).
- Kulturně-výchovná činnost (kulturně-vzdělávací a zájmová činnost, kulturně-společenské akce, činnost kulturních domů a zařízení, podpora kulturních aktivit, neformální vzdělávání, osvětové aktivity, ediční a nakladatelská činnost apod.).
- Produkční činnost (produkční agentury, festivaly, agenturní produkce kulturních a uměleckých činností včetně přehlídek a festivalů, pomocné technické činnosti atd.).

2) Pojem kulturní služby se v českém kontextu používá od 60. let minulého století, a to pro tu část „kulturního procesu, v jehož rámci jsou kulturní statky ve svých diferencovaných podobách komunikovány, interpretovány, multiplikovány, distribuovány, prezentovány a konzumovány.“ Podkladová studie ke Státní kulturní politice na léta 2009–2014. Filozofická fakulta, Katedra kulturologie, Ministerstvo kultury ČR, 2007, s. 44, citováno podle Certifikovaná metodika posouzení efektivnosti vynaložených veřejných prostředků na zajištění kvality a dostupnosti veřejných kulturních služeb. Praha: NIPOS, 2014, s. 4.

Celkem bylo osloveno 1 124 poskytovatelů veřejných kulturních služeb vybraných ze seznamu organizace NIPOS.³⁾ Výzkumu se nakonec zúčastnilo 344 subjektů (viz tabulka 1), což činilo 30,6 % subjektů z databáze kontaktů. Většina poskytovatelů kulturních služeb (69 %) byla ve výzkumu reprezentována jejich řediteli nebo vedoucími zodpovědnými osobami. Výzkum realizovala agentura STEM. Pro potřeby dotazování vznikla v programovatelném prostředí on-line verze dotazníku uzpůsobená tak, aby respondenti mohli odpovídat samosběrem (metodou CAWI), nebo aby je dotazníkem provedl vyškolený tazatel po telefonu (metodou CATI). Dotazování probíhalo od druhé poloviny června do první poloviny srpna 2021 s faktickým těžištěm počtu odpovědí v první polovině července 2021. Výzkum tedy probíhal v době, kdy bylo opět možné rozvíjet kulturní aktivity a restriktivní omezení, která vyplývají z epidemické situace, se neuplatňovala. Konkrétní podobu zkoumaného souboru po krajích za obě hlavní typologie shrnují tabulky číslo 1 a 2. Zde je vhodné poznamenat, že výzkumu se zúčastnily pouze kulturní subjekty, které první vlnu pandemie a s ní spojených opatření „přežily“, nikoliv ty, které zanikly nebo nebyly v době

výzkumu aktivní. Výzkum tedy odráží stav a názory aktivních organizací, které v době výzkumu byly v kulturní oblasti skutečně přítomné a tvůrčí.

Rozdělení četností v osloveném souboru podle právní subjektivity i podle zaměření činnosti odpovídá skutečně evidované četnosti poskytovatelů VKS v obou krajích. Pouze v kategorii nevládní neziskové organizace existuje vyšší podíl velmi malých lokálních spolků, které nepravidelně nebo s malou četností organizují také kulturní aktivity v místě, kde působí. Typicky se jedná o různá občanská sdružení ve venkovských obcích, dobrovolné hasiče, sportovní oddíly a jiné lokálně působící organizace, které také organizují masopust, bály, vánoční koncerty apod.

Společnost se poměrně dlouhou dobu musela (až na výjimky, např. knihovnické služby) obejít bez veřejných kulturních služeb. V důsledku toho lze očekávat jak možné změny ve struktuře kulturních potřeb obyvatel, tak zejména v ekonomickém nastavení veřejných kulturních služeb. Je otázkou, zda a jak jsou na tyto procesy jejich poskytovatelé připraveni. Výzkum hledal odpověď na dvě základní hypotézy.

Hypotéza (1) *Dopady pandemie se budou lišit v závislosti na (a) typu poskytovatele, (b) typu činnosti a (c) podle role v systému (územně velikostní hledisko).*

Covidová krize postihla všechny typy poskytovatelů veřejných kulturních služeb, a to především ekonomicky, ale také personálně a sociálně. Ekonomické problémy, které provázely a provázejí pandemii, však ovlivnily kulturní subjekty nerovnoměrně. Mezi jednotlivými skupinami poskytovatelů tak lze předpokládat významné rozdíly, a to jak v rychlosti dopadů, tak v jejich výši a formě. Rozdílné dopady je možné předpokládat i podle typu poskytované činnosti, resp. služeb. Největší dopad měla pandemie na kulturní aktivity (např. kolektivní volnočasové kulturní aktivity dětí a mládeže) a na ty druhy živého umění, které jsou postaveny na sdílení zážitku v jednom čase a místě (scénická umění).

Očekávat lze i diferenciaci podle polohy, tedy místa, kde kulturní zařízení pracuje, a to především na ose jádro–periferie a dle velikostního hlediska měřeného počtem obyvatel v obci, kde kulturní zařízení působí. Tento faktor předpokládáme zejména u organizací více či převážně závislých na veřejné podpoře. Okrajová

Právní subjektivita	Počet subjektů po krajích		
	Středočeský	Olomoucký	Celkem
Příspěvkové organizace zřizované všemi stupni veřejné správy	97	37	134
Nevládní neziskové organizace	88	63	151
Podnikatelé (právnícké osoby)	36	23	59
Celkem	221	123	344

Zdroj: STEM

Tab. 1: Struktura zkoumaných kulturních subjektů podle právní subjektivity ve Středočeském a Olomouckém kraji

Zkoumaný soubor byl pro účely analýzy dále rozdělen na skupiny podle zaměření činnosti:

Zaměření činnosti	Počet subjektů po krajích		
	Středočeský	Olomoucký	Celkem
Kulturní dědictví	83	41	124
Živé umění	54	34	88
Kulturně-výchovná činnost	68	41	109
Produkce	16	7	23
Celkem	221	123	344

Zdroj: STEM

Tab. 2: Struktura zkoumaných kulturních subjektů podle zaměření činnosti ve Středočeském a Olomouckém kraji

3) Registr zpravodajských jednotek. Národní informační a poradenské středisko pro kulturu (NIPOS), útvar Centrum informací a statistik kultury (CIK).

místa v rámci krajů mají obecně horší podmínky a slabší kulturní potenciál, naopak jádrová města mají silnější kulturní potenciál. Podobně velká města nabízejí větší kulturní potenciál, větší počet potenciálních konzumentů kultury než malé obce. Lze také předpokládat vyšší stabilitu v kulturně vyspělých a tradičních regionech s dlouhodobě stabilním kulturním prostředím (viz projekt NAKI, řešitel NIPOS, 2018–2020). Tam, kde je kontinuita v kulturních aktivitách a vybudované podhoubí, bohatší a fungující síť VKS, tam se budou s krizí vypořádávat lépe.

Hypotéza (2) Krize je výzva a také příležitost (restart): vznikají nové formáty poskytování kulturních služeb, nastává posun v (projektovém) myšlení, mění se práce s publikem (včetně PR).

Obecně krizová situace, která se postupně promítá do všech sfér života společnosti, přináší kromě rizika a problémů i potenciální příležitosti a nové impulzy. Z tohoto důvodu předpokládáme, že z důvodu omezení živé kultury může v celé řadě kulturních aktivit dojít k většímu využití moderních technologií (urychlení digitalizace a větší využívání komunikačních on-line platforem), k rozvoji kulturních aktivit ve virtuálním prostoru či jiných alternativních forem produkce. Nicméně lze předpokládat rozdílnou intenzitu ve využití nových forem, a to jak v závislosti na povaze poskytované veřejné služby, tak na finančních možnostech.

Kultura v době koronaviru z pohledu výzkumu

V následující části přinášíme výsledky výzkumu, který sledoval tyto problémové okruhy: finanční a personální dopady; vypořádání se s krizí; krizi chápanou jako novou příležitost; připravenost na obdobné krize a budoucí očekávání; důvěru v podporu ze strany veřejné správy.

Finanční a personální dopady

Tři čtvrtiny (73,2 %) dotázaných poskytovatelů VKS si během koronavirové krize finančně pohoršily (viz obr. 1)

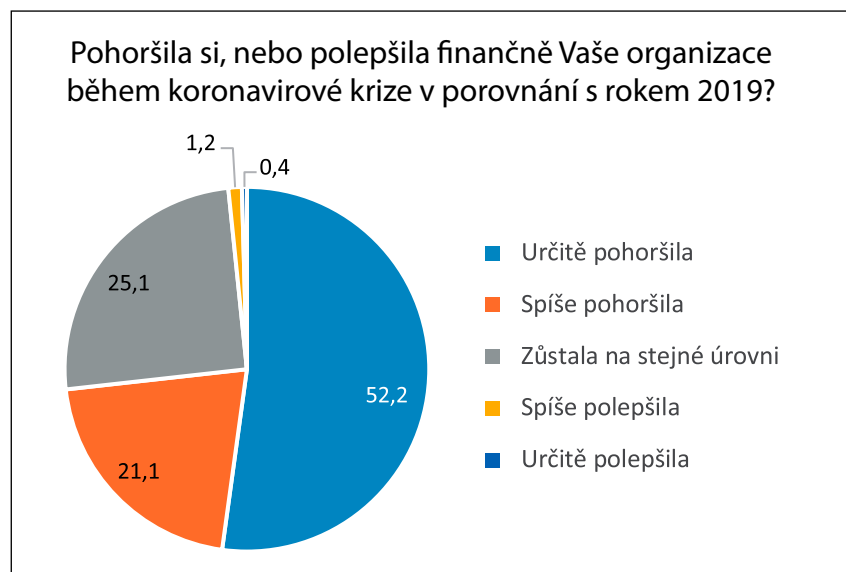
a v průměru zaznamenaly propad příjmů a výnosů o 38 % proti roku 2019.

Dopad však nebyl rovnoměrný, významné rozdíly v reakci na dopady pandemických omezení lze sledovat podle právní formy poskytovatelů VKS. Zatímco zřizované organizace (typicky městské kulturní domy, knihovny, muzea, galerie, památkové objekty) jsou ve velmi stabilní situaci (příspěvky zřizovatele tvoří v průměru 77 % jejich financování) a dopady restriktivních opatření jsou menší (66,9 % dotázaných si pohoršilo), tak zhoršení uvádí 80,1 % podnikatelských subjektů (především produkční agentury). Ti jsou výrazně více závislí na tržbách ze svých aktivit (37 % financování). Podnikatelské subjekty musely také nejvíce hledat jiné formy financování, přičemž se pro ně neefektivnějšími staly vlastní zdroje, ale také mimořádné veřejné covidové programy. Z řad dotázaných nevládních neziskových organizací, které jsou více závislé na různých dotacích (zhruba třetina jejich financování), uvádí negativní dopady na vlastní činnost 76,2 % z nich. Nejvyšší propady příjmů během krize zaznamenaly NNO a poskytovatelé veřejných kulturních služeb věnující se produkci a živému umění. Téměř čtvrtina dotázaných poskytovatelů musela kvůli koronavirové krizi vrátit dotace z možného předfinancování za neuskutečněné aktivity či rušit nájmy prostor a utrpěla ztrátu.

Cílové publikum, na které byly aktivity veřejných kulturních služeb (VKS) zaměřeny, tvořili před pandemií nejčastěji obyvatelé obcí a regionu bez rozdílu věku či sociálního postavení (85 %), dále pak turisté z ČR a zahraničí (21 %) a určité věkové skupiny obyvatel – děti, mládež, senioři (19 %). Z hlediska typu hlavní činnosti hraje turisté, ať už domácí či zahraniční, významnější úlohu v případě kulturního dědictví, tj. muzeí, galerií, památkových objektů apod., kde se jedná většinou o pasivní kulturní participaci.⁴⁾

Největší propady příjmů a výnosů během koronavirové krize ve srovnání s průměrem (38 %) uvádí ve výzkumu subjekty činné v produkční oblasti (57 %) a v živém umění (47 %), nejmenší potom subjekty působící v oblasti kulturního dědictví (28 %), což jsou především zřizované organizace, které mají garantovanou podporu z veřejných zdrojů.

Finanční situaci a relativní stabilitu organizace také ovlivňuje to, zda vlastní nebo bezúplatně používá prostory sloužící ke zprostředkování, zpřístupnění či poskytování kulturních aktivit a služeb obyvatelům. S tímto faktem souvisí, zda musel poskytovatel VKS řešit otázku platby nájemného, aniž by mohl provozovat svoji činnost, zda musel vyjednávat slevu či rušit pronájem. I v tomto případě jsou opět v nejlepší situaci zřizované organizace.

Obr. 1: Porovnání finanční situace

4) Turisté ze zahraničí tvoří významnou skupinu návštěvníků kulturního dědictví, viz ČSÚ, 2016–2021. Satelitní účet cestovního ruchu, dostupné z: www.czso.cz/csu/czso/cestovni_ruch.

zované příspěvkové organizace, z nichž 83 % má k dispozici vlastní prostory (oproti 50 % za celý soubor respondentů) a nemusí tedy tento problém řešit. Bezúplatný pronájem prostor nejčastěji využívají nezávislé neziskové organizace (37 %), které také nejčastěji využívají prostory najímané na jednotlivé aktivity (31 %). Prostory v trvalém nájmu má 41 % podnikatelských poskytovatelů VKS a 31 % NNO.

Z hlediska typu provozované činnosti nejčastěji disponují vlastními nebo svěřenými prostory poskytovatelé VKS aktivní v oblasti kulturního dědictví (70 % ve srovnání s průměrem 50 %), 17 % pak používá prostory poskytované bezúplatně. Lépe než průměr jsou na tom také subjekty provozující kulturně-výchovnou činnost; 57 % z nich má prostory ve vlastním majetku a 21 % používá prostory poskytované bezúplatně.

Výsledky našeho výzkumu, ale i jiných studií [Culture shock 2020] potvrdily, že kulturní sektor je velmi zranitelný s nejistými pracovními podmínkami a krize negativně ovlivnila i zaměstnanost v kulturních službách. Téměř pětina dotázaných poskytovatelů VKS (18 %) musela přistoupit k propouštění stálých zaměstnanců. Častěji takto postupovaly podnikatelské subjekty (34 %), nejméně často nevládní neziskové organizace, které ovšem na rozdíl od dvou již zmíněných typů mají nejnižší počet stálých zaměstnanců a nejvyšší průměrný počet neplacených členů a dobrovolníků, čili se jich propouštění příliš netýkalo. NNO ale čelí jinému problému – v důsledku pandemie došlo k omezení práce dobrovolníků, kteří se podílejí na činnosti spolku, souboru apod. a existuje reálné nebezpečí, že po skončení pandemie tyto dobrovolníci nemusí mít možnost či chuť obnovit svoji aktivitu nebo ji obnovit v původním rozsahu. Více propouštěli zaměstnance poskytovatelé kulturních služeb zaměřených na produkci nebo živé umění. Zřizované VKS, které mají ve srovnání s ostatními typy nejvyšší průměrný počet stálých zaměstnanců (13), musely snižovat počty zaměstnanců jen minimálně.

Prakticky všechny sledované výsledky jasně doložily v souladu s hypotézou č. 1 velké rozdíly v dopadech pandemické

krize na poskytovatele kulturních služeb, a to jak podle typu poskytovatele, tak i podle charakteru činnosti. Při hodnocení podle poskytovatele na jedné straně stojí relativně stabilní příspěvkové organizace veřejné správy, které se mohly mnohem lépe vypořádat s přerušením činnosti a dopady lockdownu, a na druhé straně řeší zásadní ekonomické i personální problémy komerční poskytovatelé kulturních služeb, kde významně častěji docházelo k ztrátě pracovních míst.

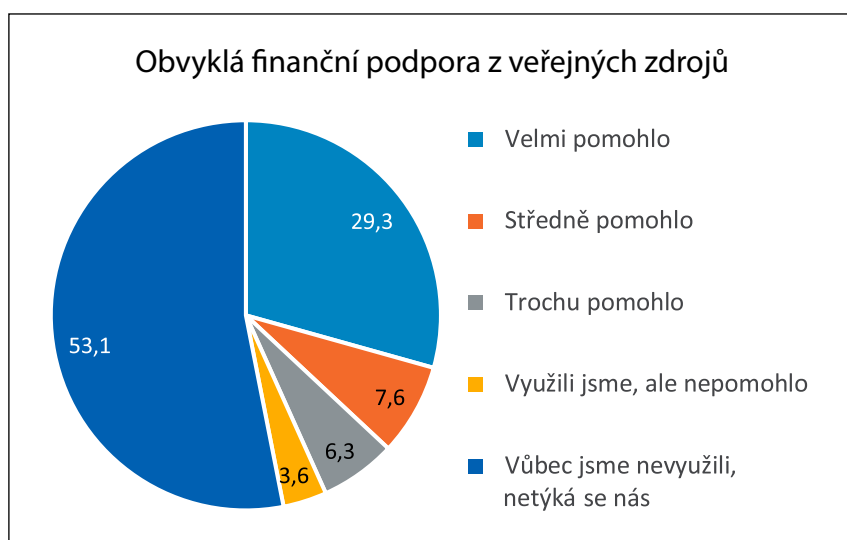
Vypořádání se s krizí

Obecně nejčastější reakcí na koronavirovou krizi, se kterou jsme se ve výzkumu setkali, byl útlum činnosti, ke kterému přistoupilo 68 % zkoumaných subjektů. Útlum činnosti, ke kterému mnohdy došlo kvůli nařízení vlády, znamenal nejen ekonomickou ztrátu a eventuálně ztrátu zaměstnání, ale také přerušování kariéry výkonných umělců, ztrátu či omezení kontaktů s profesní komunitou, ztrátu živého kontaktu s diváky atd. Organizace se dále snažily udržet vybudované kontakty se svými uživateli náhradní formou komunikace a přenášeli svou činnost do on-line prostoru.

Co pomohlo zkoumaným poskytovatelům VKS v obtížné ekonomické situaci? Nejčastějším zdrojem financí zůstala obvyklá veřejná podpora, které využilo v průměru 47 % subjektů; z nich 43 % uvádí, že jim tato podpora významně nebo alespoň částečně pomohla (obr. 2). Nejvýznamnější byla tato pomoc pro zřizované organizace – 39 % dotázaných v této skupině deklaruje, že jim ve-

lice pomohla. To koresponduje se zjištěními dalších studií založených na jiných datech, a sice že kultura v Česku silně závisí na podpoře z veřejných zdrojů poskytovaných na národní, regionální či obecní úrovni. „*Regiony, města a municipality hrají podstatnou roli v podpoře knihoven, muzeí a galerií, divadel, orchestru a institucí zabezpečujících kulturní rozvoj.*“ [Betzler et al. 2020:6]

Výsledky našeho výzkumu ukazují, že méně byla využívána mimořádná finanční podpora z veřejných zdrojů v rámci covidových programů. Využilo ji jen 19 % dotázaných a 16 % z nich uvádí, že jim tato forma pomohla. Větší význam měla tato forma pomoci pro podnikatelské subjekty: 49 % z nich ji využilo a významně nebo alespoň částečně a pomohla 41 % dotázaných podnikatelských subjektů. Další externí formy finanční pomoci už byly využívány mnohem méně, ať už šlo o snížení či prominutí nájmu (13 %), mimořádnou finanční podporu od zřizovatele (10 %) nebo bankovní půjčku (4 %). Tu využili častěji podnikatelské VKS (11 %). Sponzorský příspěvek nebo dar využila či mohla využít jen velmi malá část dotázaných (8 %). Tato forma pomoci měla význam především pro nevládní neziskové organizace, u nichž lze předpokládat větší vazbu na místní komunitu či organizace občanské společnosti. Využilo ji 31 % dotázaných NNO a 25 % uvedlo, že jim tato forma významně či alespoň částečně pomohla. Organizace také využívaly vlastní finanční zdroje a přehodnocovaly eventuálně plánované hospodáře-

Obr. 2: Účinek finanční podpory

ní s nimi. Vlastní zdroje organizace využilo 44 % dotázaných; 26 % pak využilo vlastní osobní zdroje, tedy peníze od vedení organizace či jejích členů. Obě tyto formy pomoci pak byly významné především pro podnikatelské subjekty. Zde se nabízí otázka, zda takové formy pomoci budou tyto subjekty mít možnost využít i v případě prodlužující se krize. Pro omezení plánovaných investic se rozhodlo 40 % KS. Odložení investic však může v případě oprav a údržby znamenat vyšší náklady v budoucnosti či omezení poskytovaných služeb.

Územní diferenciaci dopadu krize

Hodnocení dopadu omezení kulturních aktivit v době pandemických opatření se nepochybně dotýká různých subjektů rozdílnou měrou. Na jedné straně jinak vnímají dopady profesionální velké kulturní organizace a na druhé straně se důsledky pandemie zcela jinak promítají do činnosti malých venkovských spolků, které se také podílejí na rozvoji kulturního prostředí v místě nebo regionu. Proto je nutné sledovat i dopady pandemie covid-19 na kulturní subjekty podle velikosti místa, kde tyto subjekty působí, a podle polohy vůči regionálnímu jádru.

Při hodnocení územní diferenciaci dopadu krize na poskytovatele veřejných kulturních služeb jsme území obou sledovaných krajů rozdělili na celkem čtyři základní typy území podle jejich vztahu k jádru území tab. 3). V každém kraji jsme vymezili tyto typy území:

- vnitřní metropolitní,
- vnější metropolitní,
- mezilehlý,
- periferní.

Vymezení je provedeno na základě vymezení metropolitních území pro potřeby integrovaných územních strategií ITI [Ouředníček a kol. 2020], a to podle správních obvodů obcí s rozšířenou působností (dále ORP).

Vzhledem k menšímu rozsahu metropolitní oblasti nebyla v Olomouckém kraji využita kategorie vnější metropolitní oblast.

Pro potřeby hodnocení rozdílných postojů kulturních subjektů podle velikosti obce, ve kterých sídlí, byly zvoleny pouze tři základní kategorie obcí, a to shodně pro oba sledované kraje. Obce byly rozděleny na venkovské obce do 2 999 obyvatel, na malá města s velikostí 3 000–9 999 obyvatel a na města

s 10 000 a více obyvateli. Skutečné rozdělení kulturních subjektů, které se zúčastnili výzkumu (viz tab. 4), prokazuje velmi rovnoměrné zastoupení poskytovatelů kulturních služeb, a to jak z hlediska polohy, tak i z hlediska velikosti.

Při hodnocení dosažených výsledků podle polohy a velikosti obce se ukazuje, že dopady pandemie covid-19 jsou v území rozprostřeny relativně rovnoměrně, tedy neplatí, že některé skupiny poskytovatelů VKS (malé subjekty, subjekty v periferních polohách) jsou výrazně více znevýhodněny ve srovnání se subjekty, které jsou ve větších městech a v jádrových oblastech.

Vcelku logicky jsou v malých obcích do 3 000 obyvatel lokalizovány především malí poskytovatelé VKS (měřeno podle počtu zaměstnanců), zatímco větší poskytovatelé podle počtu zaměstnanců jsou dominantně ve velkých městech nad 10 000 obyvatel. Tato diferenciaci se ale na úrovni jádro–periferie již neprokázala.

Při hodnocení struktury uživatelů nabízených kulturních aktivit a možností se v jádrových oblastech regionu statisticky významně vyskytují kromě dominujících domácích návštěvníků z okolních obcí

Typy území	Středočeský	Olomoucký
Vnitřní metropolitní oblast	7	4
Vnější metropolitní oblast	6	
Mezilehlá	6	7
Periferní	7	2
Celkem ORP	26	13

Zdroj: Malý lexikon obcí ČSÚ, 2020, vlastní výpočty

Tab. 3: Rozdělení ORP v krajích podle polohy

Zastoupení kulturních subjektů podle polohy a velikosti		Velikostní kategorie obcí		
		do 2 999 obyvatel – venkovské obce	3 000–9 999 obyvatel – malá města	10 000 nebo více obyvatel – města
		%	%	%
Poloha vzhledem k metropolitnímu areálu	(vnitřní) metropolitní	37,9	34,4	54,9
	vnější metropolitní	14,3	11,8	8
	mezilehlý	27,4	30,3	23,9
	periferní	20,4	23,5	13,2
Celkem	v %	100	100	100
	abs.	110	90	142

Zdroj: výsledky výzkumu, vlastní výpočty

Tab. 4: Zastoupení kulturních subjektů podle polohy a velikosti obce

a regionu také turisté v rámci Česka i zahraničí. To je zcela nepochybně vlivem významné nadregionální pozice Olomouce v nabídce kulturních aktivit a přitažlivosti města i pro širší okruh návštěvníků a do značné míry i zprostředkované role Prahy na nejbližší zázemí jádra.

Při hodnocení četnosti aktivit je zřejmé, že kromě vyrovnané četnosti denně, týdně, měsíčně mezi velikostními skupinami se v nejmenších obcích významně vyskytuje i odpověď několikrát ročně. Lze předpokládat, že tuto odpověď reprezentují malé místní venkovské spolky, které několikrát do roka organizují společenské, kulturní sportovní nebo jiné aktivity pro obyvatele své vesnice (plesy, bály, masopusty, dětské karnevaly, pálení čarodějnice apod.). V jiných velikostních kategoriích již tento typ aktivit není tak četný.

Při hodnocení účinnosti finanční podpory z veřejných zdrojů v době pandemie, ze všech, kteří čerpali finanční podporu, jsou nejvíce spokojené malé subjekty v malých obcích v periferní poloze (40 %), které hodnotí tuto podporu jako velmi prospěšnou. To je významně více než v jiných typech velikostních kategorií nebo polohy.

Na rozdíl od očekávání vysloveného v třetí části hypotézy 1 se při hodnocení velikostní a polohové diferenciace celkové výsledky sociologického výzkumu neprokázaly zásadní rozdíly mezi výpovědi představitelů spolků v rozdílných geografických polohách. Dopady pandemie covid-19 stejně jako plošně uplatňovaná omezení a restrikce činností se dotkly všech poskytovatelů VKS bez ohledu na velikost a polohu místa, kde působí. Lze také ale předpokládat, že při rozsáhlejší souboru výsledků i za další kraje s větším počtem oslovených subjektů podle jednotlivých kategorií může dojít k dalšímu rozrůznění výsledků. Dosavadní omezené počty účastníků výzkumu – poskytovatelů VKS – neumožňují hlubší analýzu podle více kritérií například podle velikosti a typu právní formy nebo hlavní činnosti.

Při testování hypotézy č. 1 je zřejmé, že rozdílné subjekty podle typu zřizovatele i kulturní subjekty podle druhu činnosti reagují na výsledky krize odlišně.

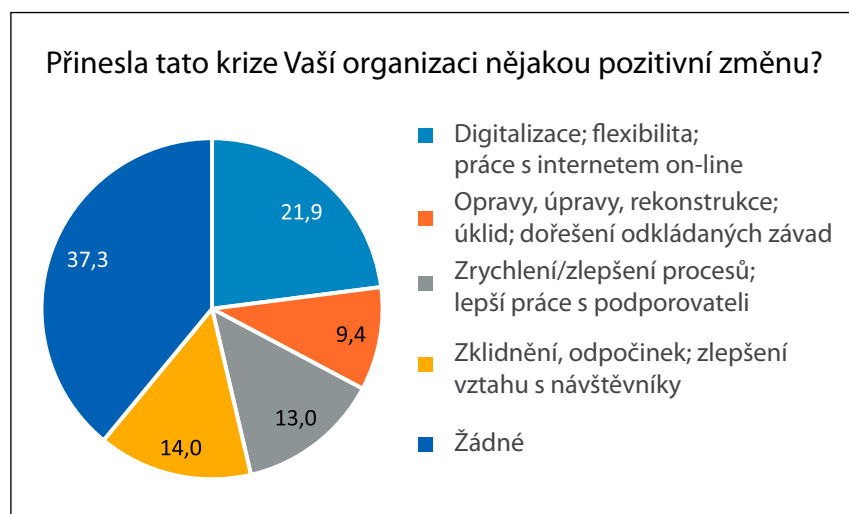
Největší dopad měla krize na podnikatelské činnosti v kultuře, tedy poskytovatele, kteří aktivně organizují, připravují a zajišťují kulturní aktivity pro širší diváckou obec. Typicky se jedná o produkční skupiny nebo soukromá profesionální tělesa, která neměla možnost realizovat svoje aktivity. Naproti tomu organizace zřizované orgány veřejné správy, typicky příspěvkové organizace, měly možnost díky příspěvku zřizovatele přežít dopady krize bez výrazného omezení jak počtu zaměstnanců, tak i platů pro zaměstnance. Velmi dobře byly schopny reagovat malé organizace, které mají svoji práci založenou na dobrovolnické bázi a mají jen velmi malý počet zaměstnanců. Při hodnocení dopadů krize podle velikosti a podle polohy poskytovatelů veřejných kulturních služeb nebyly zaznamenány zásadní rozdíly v dopadu krize a přístupu subjektů na krizovou situaci, a to jak podle velikosti obce, tak i podle polohy. Hypotéza č. 1 se potvrdila ve smyslu rozdílného dopadu pandemie covid-19 na jednotlivé poskytovatele kulturních aktivit i podle typu činnosti. Dopady pandemie se ovšem nepotvrdily podle hodnocení velikostního a územního hlediska. Ukazuje se, že takto rozsáhlé dopady, které se dotýkají prakticky všech sektorů a všech činností v území, mají plošný dopad na celé území bez ohledu na jeho polohu v sociálně geografickém systému.

Krize jako příležitost

Krize byla nejen „ranou“ pro českou kulturu, ale také příležitostí ukázat, že je možné krizi ustát a vyjít z ní pouče-

něji a možná i odolněji. Kromě rušení akcí, vrácení dotací či propouštění zaměstnanců lze najít i pozitivní změny spojené s důsledky pandemie covid-19 (obr. 3). K pozitivním změnám patří nejčastěji využití moderních technologií, využití času pro odkládané práce, pro plánování nových projektů, opravy či zlepšení procesů a postupů používaných poskytovateli VKS. Byl to i čas k zamyšlení se nad tím, zda se daný subjekt vyvíjí v souladu s dobou, očekáváním potenciálních uživatelů kulturních služeb a světovými trendy.

Největším posunem v duchu hypotézy č. 2 bylo přenesení aktivit do virtuálního světa. Více než polovina poskytovatelů VKS (56 %) přenesla úplně nebo částečně svou činnost do on-line prostoru; tuto možnost hodnotily jako významnou pomoc především zřizované příspěvkové organizace. Jiné alternativní formy jako knihovni výdejní okénko, divadlo ve výloze, produkce ve veřejném prostoru využilo 38 % organizací, častěji to byly zřizované příspěvkové organizace a subjekty činné v oblasti kulturního dědictví. Zde je možné připomenout on-line prohlídky uměleckých výstav (například úspěšná výstava Rembrandt) či muzejních expozic, které mohly oslovit i nový segment publika. Poskytovatelé kulturních služeb se shodují na tom, že digitální svět nenahradí živou kulturu, nenaplní všechny funkce, které od kultury očekáváme, ale může ji vhodně doplňovat a zpřístupnit kulturní zážitky širšímu okruhu příjemců. V případě lockdownu nebo jiné krize může pomoci udržet kontakt s obvyk-

Obr. 3: Pozitivní dopady pandemie

lymi uživateli, oslovit nové uživatele, pomoci vzdělávacími programy suplovat absenci prezenční výuky apod. Přechod do digitálního světa ale může také prohloubit existující rozdíly mezi těmi, kdo mají potřebné technologické vybavení a umějí ho používat, a těmi, kdo takovou materiální základnu a know-how nemají. Krize odkryla také existující rezervy a nevyužité možnosti, kterými je například členství v profesním sdružení, které může silněji reprezentovat zájem členů, urychlenou digitalizaci nebo průzkum potřeb uživatelů.

Z provedených analýz výsledků výzkumu ovšem vyplývá, že využití moderních technologií a přesun kulturního života do virtuálního prostoru má svoje meze a omezení a v žádném případě tyto trendy není možné jednoznačně hodnotit jako restart (hypotéza č. 2). Využití digitálních platform představovalo doplňkovou formu prezentace vlastní činnosti.

Největší nárůst zaznamenalo využití videokonferenčních platform, ale jen pro 6 % všech dotazovaných poskytovatelů VKS se některá on-line platforma stala novým zdrojem příjmů. Nejvíce využily on-line platformy jako nového zdroje příjmu podnikatelské subjekty (14 %), nejméně zřizovaní poskytovatelé VKS (2 %). Sociální sítě, webové stránky a e-mailová komunikace byly již relativně zavedené před krizí, nyní ale byly mnohem intenzivněji využívány. Nové zdroje příjmů z on-line platform získalo 12 % produkčních poskytovatelů VKS a 10 % subjektů věnujících se živému umění. Nejméně příjmů z nových platform získali poskytovatelé VKS věnující se kulturnímu dědictví (2 %). Používání moderních přístupů a technologií jako formy poskytování kulturních služeb vyžaduje nejen investice, ale také nastavení nových pravidel a legislativy, zejména pokud mají být produkty marketizovány.

Při hodnocení dopadů krize na jednotlivé typy poskytovatelů veřejných kulturních služeb podle velikosti a polohy lze předpokládat, že především větší subjekty, tedy subjekty v jádrové poloze a ve větších městech, budou mít větší potenciál uplatnit v rámci omezených pandemických podmínek nové, moderní technologie, jiné přístupy k okruhu svých potenciálních zákazníků, uživatelů je-

jich statků nebo k veřejnosti v nejširším slova smyslu. Výzkum v Olomouckém a stejně tak i Středočeském kraji tento předpoklad nepotvrdil a poskytovatelé VKS napříč územím a napříč velikostními kategoriemi reagovali na dopady pandemie velmi podobně, pouze velké obce začaly častěji uplatňovat streamování prostřednictvím např. YouTube kanálu.

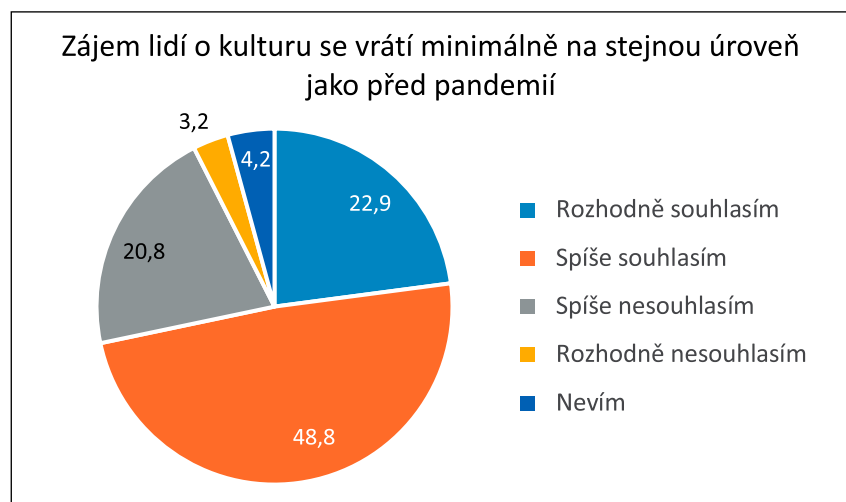
Připravenost na obdobné krize

Součástí výzkumu bylo také zjistit, jak vidí naši respondenti budoucnost. Pokud jde o výhled do budoucnosti, téměř tři čtvrtiny poskytovatelů VKS nepředpokládají, že by koronavirová krize vedla k trvalým změnám chování a potřeb jejich cílových skupin (obr. 4). Poskytovatelé kulturních služeb obecně věří, že podpora státu a zájem obyvatel o kulturu se vrátí na úroveň před pandemií. Největšími optimisty jsou v tomto směru zřizované organizace, z nichž 35 % rozhodně a 46 % spíše předpokládá, že stát, kraje a obce budou kulturu nadále podporovat minimálně stejně jako před pandemií. Nejméně optimističtější jsou v tomto výhledu podnikatelské subjekty (19 % a 44 %). Optimistické očekávání obnovení zájmu o kulturu po odeznění pandemie je podobné u všech sledovaných typů poskytovatelů VKS. Nejmenší obavy z budoucnosti, a tudíž nejoptimističtější pohled, mají zřizované organizace, jejichž existence a činnost je z velké části podporována z veřejných zdrojů.

Zde je třeba poznamenat, že tyto názory byly zaznamenány v červnu a červenci 2021, kdy končila tvrdá opatření a za-

čínala volnější letní sezóna, která byla příslibem návratu k alespoň částečnému normálu. Lze očekávat, že s nástupem podzimní (2021) vlny pandemie budou tato optimistická očekávání poněkud slábnout. Jiným důsledkem nové vlny může být intenzivnější využívání možných forem „přežití“ a jejich komercializace. Mezi nejčastější strategie přípravy na možné budoucí krize patří identifikace nových zdrojů financování (45 %) a příprava krizových scénářů a alternativních strategií (41 %). O revizi dosavadního personálního a ekonomického fungování organizace uvažuje 19 % z celého souboru zkoumaných poskytovatelů VKS a o převedení některých akcí převážně na on-line formu uvažuje pouze 18 % dotázaných organizací.

Nová situace, ve které se ocitli poskytovatelé veřejných kulturních služeb, vedla zcela logicky k vyhledávání informací, jak jsou na tom jiní provozovatelé, ke sdílení informací a popřípadě know-how. Poměrně malou roli zde hrála profesní sdružení či asociace (členství v nich), jen 17 % dotázaných uvádí, že jim členství v těchto organizacích pomohlo. Více byla využívána spolupráce s jinými subjekty formou sdílení informací, pozitivních příkladů apod. (31 %). Toto síťování bylo přínosné nejvíce pro zřizované organizace, nejméně pro podnikatelské subjekty. V některých případech také dotázaní poskytovatelé VKS uváděli navázání užšího kontaktu a spolupráce s místní komunitou, která byla cílovým publikem a zároveň pomáhala řešit ekonomické problémy.

Obr. 4: Zájem lidí o kulturu

Při testování hypotézy č. 2 se ukazuje, že poskytovatelé VKS využili celou řadu nástrojů a opatření, jak oslovit a udržet si, pokud možno, stálý kontakt s publikem. Za největší přínos pandemie bylo označeno využívání on-line nástrojů, prostředků a moderních technologií. Některé formy komunikace využívali poskytovatelé VKS již před pandemií (sociální sítě jako Facebook, Instagram, Twitter, e-mailová komunikace, webové stránky apod.) a změnila se intenzita jejich využívání. Jiné formy jako videokonference, streamování apod. je možné označit jako nové formy komunikace s uživateli kulturních služeb. Nicméně on-line platformy se staly novým zdrojem příjmů jen pro zlomek poskytovatelů veřejných kulturních služeb a neřešily tak ekonomické problémy. Z výsledků výzkumu vyplývá, že hypotéza č. 2 se potvrdila jen částečně: dopady krize znamenají pro kulturní sektor novou výzvu, ale jen omezeně představují novou šanci na restart nebo zásadní a udržitelnou změnu prezentace vlastní činnosti.

Závěr

Covidová krize postihla všechny typy poskytovatelů veřejných kulturních služeb, a to především ekonomicky (absolutní ztráta příjmů) a dále i nemateriálně: absence kontaktů s příjemci, ztráta kontinuity jednotlivých aktivit, oslabení tradic, ztráta motivace apod. Prokázalo se, že v Česku kultura do značné míry závisí na státních dotacích poskytovaných na centrální, regionální a obecní úrovni. Kraje, města a obce hrají zásadní roli při podpoře knihoven, muzeí a galerií, divadel, orchestrů a dalších kulturních institucí, jak potvrzují i jiní autoři [Betzler et al. 2020:6]. Pro zřizované poskytovatele VKS je charakteristická vyšší stabilita v době krize – mají předvídatelné a pravidelné zdroje financí a obvykle disponují vlastními či svěřenými prostory. Podnikatelské kulturní subjekty a NNO se naopak musí vyrovnávat s různými druhy nejistoty. Oba typy subjektů mají převážně nejisté zázemí, u NNO se k tomu přidává velký počet dobrovolníků v jejich řadách, u nichž není jasné, zda se po krizi vrátí. U podnikatelů je to zase větší finanční nejistota. Výsledky výzkumu ukázaly, že dopady pandemie se liší v závislosti

na typu provozovatele a typu činnosti, což spolu úzce souvisí.

Covidová krize se vzhledem k uzavření nebo omezení aktivit kulturních zařízení také velmi výrazně dotkla úrovně a intenzity profesionálního i neprofesionálního kulturního života v obci a zasáhla i diváky nebo účastníky jednotlivých akcí. Přesun části nabídky do on-line prostředí nemůže ovšem nahradit přirozené společné sdílení kulturního a společenského zážitku. Omezení kulturní nabídky a omezení účasti na společenských aktivitách má zcela zásadní dopad na způsob komunikace a zapojení občanů do veřejného dění, a tím i do rozhodování o využití území.

Mezi oběma vybranými kraji, Středočeským a Olomouckým, nebyly v této fázi výzkumu shledány významné rozdíly. Určitý rozdíl zde hrála velikost obce a poloha vzhledem k metropoli. Poskytovatelé VKS nacházející se ve vnitřní metropolitní oblasti závisí na příspěvcích zřizovatele v menší míře, mají k dispozici více formátů činnosti a také pestřejší zdroje, ze kterých mohou finance získat.

Krize spojená s pandemií kromě řady problémů přinesla i řadu nových příležitostí, které byly v různé míře využity. V době pandemie docházelo k většímu sdílení informací formou on-line konferencí, seminářů, virtuálního setkávání a vytvoření různých informačních platform. Díky lockdownu či částečným omezením mnoho poskytovatelů veřejných kulturních služeb přesouvalo produkty své činnosti do virtuálního prostoru a činili tak často zdarma, aby udrželi pozornost svého publika a uspokojili prudce zvýšenou poptávku po kulturním vyžití. Poskytování bezplatného a digitálně zprostředkovaného kulturního obsahu sice není dlouhodobě udržitelné, ale otevřelo dveře mnoha budoucím inovacím. Aby tento potenciál mohl být plně využit v centru i na periferii a mohl být i zdrojem příjmů, je zapotřebí urychlit digitalizaci a zintenzivnit využívání nových technologií. Zároveň se ale ukázalo, že digitální přístup k produktům kultury že nahradit autentický kulturní zážitek a vytvořit pracovní místa v sektoru kultury.

Cílem této stati bylo ukázat, jak krizová situace zasáhla poskytovatele veřejných kulturních služeb, jak se s ní vyřadili a jaké jsou jejich výhledy do budoucnosti. Během pandemie se projevila vzájemná závislost veřejných a soukromých zdrojů na podporu kultury a umělců. První mezinárodní srovnání i domácí studie ukazují, jako významnou roli hraje podpora z veřejných zdrojů kulturnímu sektoru. Zatím neexistují žádné jasné odpovědi na otázku, jak bude vypadat post-covidová kulturní scéna. Nicméně diskuse kolem pandemie a jejího dopadu na kulturní sektor ukazují, „že existují dlouhodobé systematické nedostatky jak ve financování, tak v řízení kultury (oblast zaměstnávání pracovníků v kultuře, nevyřešený statut umělce apod.).“ [Prokop et al. 2020:1] Setkáváme se ale i s názory, že by tato krize mohla znamenat i šanci na zlepšení a systematické změny.

Kulturní průmysl přišel s novými formáty, které jsou nápadité, ale finančně neudržitelné. Velká část kreativní produkce byla přeměňována na on-line publikum, přičemž filmy, divadelní hry a kurzy jsou často nabízeny zdarma nebo za nízkou cenu. I po znovuotevření kin a divadel prodej vstupenek klesá kvůli potřebě sociálního distancování se v hledišti. Velká představení a festivaly jsou stále ohroženy zákazy či málo předvídatelným časováním epidemiologických opatření.

Období po pandemii viděly téměř tři pětiny dotazovaných poskytovatelů veřejných kulturních služeb na začátku léta 2021 optimisticky a nedomnívaly se, že koronavirová krize povede k výrazné proměně potřeb či chování jejich cílových skupin. Mezi nejčastější strategie přípravy na možné budoucí krizi patří identifikace nových zdrojů financování a příprava krizových strategií a scénářů. Hledáním nových zdrojů financí se hodlají zabývat kulturní subjekty, které byly krizí více zasaženy, tedy subjekty z řad podnikatelů a NNO. Podnikatelé se také více než zbylé skupiny poskytovatelů kulturních služeb miní soustředit na revizi fungování organizace a zejména na přípravu krizového plánu. Zřizované organizace se častěji než ostatní plánují věnovat potřebám svého publika/návštěvníků či přípravě alternativních plánů svých akcí. Pokud jde o formu poskyto-

vání veřejných kulturních služeb, poskytovatelé ve všech sledovaných právních formách nepovažují alternativní způsoby prezentace a komunikace s veřejností za podstatné a významné pro jejich aktivity (červen 2021) a věří, že se situace vrátí do předcovidového stavu jak z hlediska zájmu potenciálních návštěvníků, tak i z hlediska míry podpory z veřejných rozpočtů. Důvěra v obecnou obnovu tak byla na začátku léta 2021 poměrně silná, v konkrétních případech (návštěvnost hromadných akcí) byl však výhled dotázaných poskytovatelů VKS střídavější. To odpovídá i zahraničním výzkumům, které ukazují, že i po uvolnění pandemických opatření bude přetrvávat určitá opatrnost v návratu k předpandemickým formám kulturní participace [Culture Restart 2020].

Klíčovým nástrojem pomoci se ukazuje být udržení obvyklé podpory z veřejných zdrojů, kterou využilo nejvíce poskytovatelů kulturních služeb a která je zároveň hodnocena jako neefektivnější forma pomoci. Porovnáme-li poskytovatele VKS podle právní subjektivity, je zřejmé, že nejméně starostí se zajištěním financování měly zřizované organizace. Jejich stabilita jim zároveň dovolila soustředit se nadprůměrně na opatření v produkční a komunikační rovině. Podnikatelské subjekty musely nejvíce hledat jiné formy financování, přičemž se pro ně neefektivnější staly vlastní zdroje, ale také mimořádné veřejné covidové programy.

Lockdown a sociální distancování ukázaly na význam umění a kultury pro mentální zdraví lidí. Toto uznání poskytuje novou příležitost k zúročení role umění a kultury v životě společnosti a ukazuje na smysluplnost poskytování veřejné podpory. Zjištění, uvedená v této stati vedou k zamyšlení nad tím, jaká poučení ze

zkušeností s pandemií covid-19 vyvodit. Naskytá se otázka, zda by mělo být vypracované nějaké trvalé schéma pomoci pro podobné situace, které by vyvážilo zájmy všech zúčastněných stran.

Tento článek vznikl na základě institucionální podpory dlouhodobého koncepčního rozvoje výzkumné organizace poskytované Ministerstvem kultury České republiky. Článek je jedním z výsledků výzkumného projektu Národního informačního a poradenského střediska pro kulturu s názvem Mapování dopadů covidové krize na veřejné kulturní služby (2021–2023).

Použité zdroje:

- BETZLER, D., LOOTS, E., PROKŮPEK, M., MARQUES, L., GRAFENAUER, G. (2020): COVID-19 and the arts and cultural sectors: investigating countries' contextual factors and early policy measures, *International Journal of Cultural Policy*, online. DOI: 10.1080/10286632.2020.1842383.
- Brundtland report (1987): Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future. United Nations.
- BOURDIEU, P. (1986): *The forms of capital*. Cultural theory: An anthology, 2011, 1: 81–93.
- Certifikovaná metodika posouzení efektivnosti vynaložených veřejných prostředků na zajištění kvality a dostupnosti veřejných kulturních služeb. 2014. Praha: NIPOS.
- Culture shock: COVID-19 and the cultural and creative sectors*. OECD 2020.
- Culture Restart Survey: Engagement by Audience Spectrum*. 2020. The audience agency. <https://www.theaudienceagency.org/asset/2569>.
- KUCHYŇKA, Z. (2020): Zamyšlení nad ekonomickými dopady. In: *Věstník AMG*, 4/2020, s. 5–6.
- Malý lexikon obcí České republiky* (2020), Český statistický úřad, Praha.
- Mapování dopadu koronaviru na kulturní sektor. Dostupné z: <https://www.idu.cz/covid>.
- Naše společnost, v21-07. Realizátor: Centrum pro výzkum veřejného mínění, Sociologický ústav AV ČR. Projekt: *Naše společnost – projekt kontinuálního výzkumu veřejného mínění CVVM SOÚ AV ČR*. Termín terénního šetření: 26. 6. – 11. 7. 2021.

PUTNAM, R. (1993) The Prosperous Community: Social Capital and Public Life. *The American Prospect*, 4, 35–42.

OUŘEDNÍČEK, M., NEMEŠKAL, J., POSPÍŠILOVÁ, L. *Vymezení území pro Integrované teritoriální investice (ITI) v ČR*. Závěrečný dokument. Třetí verze Praha, MMR, březen 2020.

PERLÍN, R. (editor), BARGEL, R., BEDNÁŘOVÁ, H., ČERNÁ, L., GREGORINIOVÁ, J., LÖSSL, J., NOVÁK, J. (2019): Soubor specializovaných map s odborným obsahem, projekt NAKI: Podpora mezigeneračního dialogu a kulturní participace seniorů jako nástrojů přenosu a sdílení kulturních hodnot na lokální a regionální úrovni. NAKI DG18P02OVV043, Národní informační a poradenské středisko pro kulturu, 50. str.

PERLÍN, R., BEDNÁŘOVÁ, H., HAVLÍČEK, T., CHROMÝ, P., JANČÁK, V., KOMÁREK, M., MARADA, M., (2021): *Doporučení pro návrh opatření v oblasti rozvoje nemetropolitních oblastí, Opatření nelegislativní povahy* – Hneleg, MMR, Praha, projekt TA ČR č. TIT-SMMR701, 45 s.

PROKOP, P., LOUŽENSKÝ, L., PROKŮPEK, M. (2020): *Závěrečná zpráva za oblast divadla a tance vycházející z výzkumu Mapování dopadů koronaviru na kulturní sektor provedeným zástupci Institutu umění – Divadelního ústavu, Katedry arts managementu FPH Vysoké školy ekonomické v Praze a Katedrou produkce Divadelní fakulty Akademie múzických umění v Praze*.

SMEE, J. (2020): Corona versus culture. <https://www.socialeurope.eu/corona-versus-culture>, accessed 23. 09. 2020.

VOJTÍŠKOVÁ, K. (2012): Kulturní politika a koncepční dokumenty na národní úrovni. In: PATOČKOVÁ, V., ČERMÁK, D., VOJTÍŠKOVÁ, K. a kol. *Kultura v krajích České republiky*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, s. 51–75.

VOJTÍŠKOVÁ, K. a kol. (2012): Profily krajů. In: PATOČKOVÁ, V., ČERMÁK, D., VOJTÍŠKOVÁ, K. a kol. *Kultura v krajích České republiky*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, s. 325–375.

PhDr. Zdenka Mansfeldová, CSc.
Sociologický ústav AV ČR, v. v. i.

RNDr. Radim Perlín, Ph.D.
Katedra sociální geografie
a regionálního rozvoje
Přírodovědecká fakulta
Univerzita Karlova v Praze

ENGLISH ABSTRACT

Xxxx

Xxxx